

*Кривенок Ю.С.,
(м. Івано-Франківськ)*

КОГНІТИВНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ АРХІТЕКТОНІКИ АВТОРСЬКОЇ ПЕРЕДМОВИ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ)

Анотація. Стаття присвячена актуальній проблемі сучасної лінгвістики — когнітивній інтерпретації архітекtonіки авторської передмови. Доведено, що композиційна структура передмови характеризується зв'язністю та цілісністю. Обґрунтовано залежність ефективності донесення автором власної інтенції до читача від структури передмови.

Ключові слова: архітекtonіка, композиція, зв'язність, цілісність, завершеність, адресант, адресат, інтенції.

Композиція художнього тексту — «взаємна співвіднесеність та розміщення одиниць зображуваного та художньо-мовленнєвих засобів» [3, стор. 62]. Саме композиція передмови сприяє цілісності та завершеності передмови як одного із паратекстуальних елементів. До композиції ж, окрім системи персонажів та мотивів, належить й архітекtonіка тексту (зовнішня композиція), його послідовний та системний поділ на частини.

Актуальність дослідження проблеми когнітивної інтерпретації елементів архітекtonіки передмови зумовлена тим, що по-перше, комплексний аналіз авторської передмови як медіальної ланки між адресантом і адресатом не можливий без дослідження її складових частин та по-друге, структура передмови відіграє важливу роль у процесі побудови успішного діалогу між автором та читачем. Однак якщо проблеми архітекtonіки та композиції тексту знайшли своє відображення в працях багатьох вчених (Ю. Лотман, М. Бахтін, В. Жирмунський та ін.), то питання когнітивної інтерпретації архітекtonіки авторської передмови є недостатньо розкриті на сьогодні.

Об'єктом наукової розвідки є авторські передмови як паратекстуальні елементи художніх творів.

Предметом дослідження послужили особливості архітекtonіки авторських передмов як паратекстуальних елементів.

Мета дослідження — встановити основні особливості архітекtonіки авторської передмови як комунікативної одиниці та довести те, що композиційна структура передмови відіграє важливу роль в комунікації автора з читачем. Зазначена мета визначає такі завдання:

- встановити основні особливості архітекtonіки авторської передмови як комунікативної одиниці;

- виділити механізми впливу адресанта на адресата та способи реалізації його інтенцій через особливості архітекtonіки передмови;

- обґрунтувати взаємозв'язок між структурними елементами авторської передмови та проаналізувати їхню роль у взаємодії з читачем.

У розвідці застосовано методи аналізу, синтезу та компаративний метод (при порівнянні елементів передмови).

Композиційна структура кожної текстової одиниці характеризується цілісністю та зв'язністю. Змістова (вертикальна) зв'язність частин тексту обумовлюється наявністю в ньому п'яти глобальних категорій. До них відносять: учасників комунікативного акта, учасників подій, ситуацій; самі події, процеси, факти; час; художній простір; оцінку [1, стор. 8].

Водночас авторські передмови також вирізняються і своєю метатекстуальністю (транстекстуальний зв'язок, що об'єднує коментар із текстом, який він коментує). Метатекстовість, сприйняття якої відбувається на рівні підсвідомості реципієнта, відіграє важливу роль у тих очікуваннях, з якими читач перейде до прочитання власне тексту, прийнявши вступний коментар до нього, а саме передмову як базову модель для декодування повідомлення основного тексту. «Поява передмови та післямови <...> виконує саме функцію замикання фрейму метатексту та забезпечує єдність основи» [2, стор. 9]. Автор передмови завжди звертається до читача, що й зумовлює та детермінує структуру тексту передмови. У передмові звичайно присутній чітко акцентований момент, метою якого є привернення уваги читача.

З одного боку, передмова повинна бути архетиповою у вигляді сукупності формальних уявлень про композицію, а з іншого — нести в собі девіантний елемент, який би відрізняв конкретний зразок від інших у низці на нього схожих. У межах структури передмови немає формально-обов'язкового елемента, який би окреслював межі та вказував на визначену композицію, адже твір може й не містити передмови взагалі, якщо на те воля автора. З іншого боку, передмова — це мініатюрний

вияв власне твору, і саме тому вона зберігає з ним зв'язок, сюжетно, композиційно чи жанрово, а також завдяки конкретному набору лексичних маркерів, які імпліцитно та експліцитно корелюють, відтворюючи індивідуальний стиль автора.

Основною прагматичною метою вступної частини є привернення уваги читача за допомогою привідкриття завіси до твору та окреслення того, чому присвячена оповідь: *“Our subject leads us to talk of deadly feuds, and we must begin with one still more ancient than that to which our story relates. During the reign of James IV., a great feud between the powerful families of Drummond and Murray divided Perthshire” (Walter Scott Introduction to “A Legend of Montrose”).*

На початку передмови автори часто вказують часові рамки, в які був створений твір, або кілька часу це зайняло в автора, чи скільки часу минуло з часу написання книги, скеровуючи та вказуючи читачеві на ті емоції, які в автора викликає його творіння чи до погляду на твір з точки зору складності його створення та зусиль, які вимагає така робота: *It is nearly eight years since this book was first published. I present it, unaltered, in the Cheap Edition; and such of my opinions as it expresses, are quite unaltered too (Charles Dickens American Notes Preface to the First Cheap Edition of “American Notes”).*

В основній частині висувається припущення, яке пізніше буде спростоване чи підтвержене вже текстом твору: *“No artist is ever morbid. The artist can express everything” (13, 19).*

Також часто саме в основній частині автор стверджує фіктивність чи істинність своїх розвідок, виробляючи у адресата попереднє ставлення до твору як заснованого на реальних фактах чи викликаного виключно уявою автора: *It may be said, in general, that most of the incidents introduced in the following tale are fictitious, and that reality, where it exists, is only retained in the characters of the piece (Sir Walter Scott The Talisman Introduction).*

Тут таки автор також і описує цільову аудиторію, на яку розрахована книга, виокремлюючи коло потенційних читачів: *The target audience for God’s Debris is people who enjoy having their brains spun around inside their skulls (Scott Adams God’s Debris A Thought Experiment Introduction).*

У заключній частині автор підводить підсумки, висловлює свої побажання, зізнання чи подяки: *The author ventures to take this opportunity to thank his readers for the kind reception they have accorded to the successive editions of this tale during the last twelve years (H. Rider Haggard King Solomon’s Mines Author’s Note).*

Особливість авторської передмови — це присутність особливих рамкових елементів, які здебільшого позначають кінець передмови та служать своєрідним «містком» між читачем та автором, а саме: **With this brief introduction to his subject, then, the author commits his book to the reader (James Fenimore Cooper Preface to The Last of the Mohicans).**

Архітектоніка тексту репрезентує взаємозв'язок між змістом та елементами структури, гармонійне використання елементів і засобів побудови твору. Кожен елемент структури має свою роль та свої завдання, так, однією з ключових функцій передмови є не лише підштовхнути читача до правильного, окресленого автором прочитання твору, а й окреслити коло потенційних читачів та дати зрозуміти іншим, що творіння автора розраховане не на всіх, адже кожна із структурно-композиційних частин тексту виконує свою функцію, містить конкретну авторську інтенцію та передає прагматичну установку, закладену адресантом. Так у авторській передмові до роману «Радощі і прикросі знаменитої Молль Флендерс» Даниель Дефо виголошує таку настанову: *“But as this work is chiefly recommended to those who know how to read it, and how to make the good uses of it which the story all along recommends to them...” (6, 2).*

Цілісність тексту передмови додається до архітектоніки цього текстового відрізка, адже цілісність — це вертикальна категорія, за допомогою якої формується логічна та зв'язна структура тексту. Безперечно, імплементація такого зв'язку неможлива без певних лексичних маркерів. Так, наприклад, лексичний маркер — дієслово **to make (smb do smth)** вживається тричі в одному реченні, окреслюючи для читача три аспекти завдання, яке поставив перед собою Джозеф Конрад в романі «Негр з «Нарциса»»: *“My task which I am trying to achieve is, by the power of the written word to make you hear, to make you feel — it is, before all, to make you see. That — and no more, and it is everything. If I succeed, you shall find there according to your deserts: encouragement, consolation, fear, charm — all you demand — and, perhaps, also that glimpse of truth for which you have forgotten to ask.”*

Концептуально важливим елементом передмови є архетипні чи нестандартні ситуації, які творять концептуальні центри передмови. У випадку передмови це, в основному, — експозиційні моменти, але в рідкісних випадках і зав'язки (хоча зав'язки все ж характерні для власне твору чи епілогу, післямови). Прикладом такого експозиційного моменту може служити уривок з передмови до роману «Кінець дитинства» Артура Кларка, де можемо

спостерігати експозицію типової ситуації «земляни – прибульці»: *“This was the moment when history held its breath, and the present sheared asunder from the past as an iceberg splits from its frozen, parent cliffs, and goes sailing out to sea in lonely pride. All that the past ages had achieved was as nothing now: only one thought echoed and re-echoed through Reinhold’s brain: The human race was no longer alone.”*

Опозиція *минуле – теперішнє* в свою чергу служить темпоральній організації структури передмови. Так у вступі до роману «Персеполіс» Маржен Сатрапі з короткого огляду історії Ірану з початку його існування плавно переходить до подій двадцятого століття, які мали вирішальне значення у ставленні світової спільноти до цієї країни. Водночас, завершуючи свій вступ, письменниця виголошує своєрідний заклик, таким чином ніби намагаючись дати вказівку вже на майбутнє для свого народу: *“One can forgive but one should never forget”* (10, 2).

Важливо тут звернути увагу на такі елементи передмови як заголовок, початок та кінець (можливо, якщо присутній, то й епіграф). З їх допомогою автор підкреслює важливі для себе моменти, скеровує читача у певному напрямку знайомлення з текстом, адже часто саме завдяки передмові відбувається налагодження контакту між автором та читачем. Безперечно, найзначимішими з таких сильних позицій у наведеній передмові до роману «Портрет Доріана Грея» є початок: *“The artist is the creator of beautiful things”* (13, 18) та кінець: *“All art is quite useless”* (13, 19), парадоксальні твердження, які одночасно суперечать одне одному та просто доповнюють одне одного, створюючи ілюзію внутрішньої боротьби митця, метою якого є творення прекрасного, що врешті-решт є просто марним та непотрібним.

Передмова, в сукупності з іншими паратекстуальними елементами, служить організаційним елементом, який надає книзі завершеності, єдності, акцентує на постійній присутності в кожному слові та абзаці і, безперечно, цим самим створює непомітний зв'язок між автором та читачем, на рівні підсвідомості, показуючи орієнтацію адресанта на наперед визначеного адресата: *Enjoy... and why not read this aloud, with a friend? If nothing else, it will shorten the time until the next installment appears on your newsstand or in your local bookstore (Stephen King Foreword: A Letter to The Green Mile)*.

У той час як власне текст є статичним, передмова – організована динамічно, оскільки вона залучає не лише розповідь про всі стадії творення власне твору, але також і огляд усього твору загалом. Вона також наголошує на розвиткові

творчого процесу автора, від зародження ідеї до її відтворення на сторінках роману. Саме тому передмови часто написані у формі короткого огляду подальшої оповіді. Структура ж самої передмови рідко коли чітко окреслена, проте вона характеризується однією специфічною ознакою – редуцією, властивою цьому жанру.

Водночас саме у передмові автор розгортає структуру власне твору, виділяючи основні моменти та причини їх створення, а також вказує на те, як читачеві було би зручніше читати книгу, тобто дає рекомендації в дуже стислій формі, яка є особливістю передмови: *To empathize their polarity, I structured the novel so that a scene from Rambo’s perspective would be followed by one from Teasle’s, the subsequent scene from Rambo’s, the next scene again from Teasle’s. That tactic, I hoped, would make the reader identify with each character and at the same time feel ambivalent about them (David Morrell Introduction to First blood)*.

Отже, робимо *висновки*, що ефективність донесення автором власної інтенції до читача до суттєвої міри залежить від структури передмови, а особливості архітекτονіки авторської передмови відіграють важливу роль у інтеракції між автором та читачем вже на стадії ознайомлення з твором, тобто при читанні паратекстуальних елементів, які служать своєрідним декодувальним механізмом для розуміння власне тексту.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у системному аналізі особливостей архітекτονіки інших паратекстуальних елементів, а саме назви, епіграфа, приміток, післямови, та їх комунікативно-прагматичного потенціалу.

Література

1. Папина А.Ф. Текст: его единицы и глобальные категории / Аза Феодосиевна Папина. — М.: Едиториал УРСС, 2010. — 368 с.
2. Пивоварова Е. Л. Поэтика цикла рассказов У. С. Моэма «Трепет листа: маленькие истории островов Южного моря» [Электронный ресурс]: автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата филол. наук: спец. 10.01.03 «Литература народов стран зарубежья» (литература стран германской и романской языковых семей) / Елена Леонидовна Пивоварова. — Воронеж, 2008. — 20 с.
3. Хализев В.Е. Теория литературы / Валентин Евгеньевич Хализев. — М.: «Высшая школа», 1999. — 139 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Scott Adams. God’s Debris: A Thought Experiment [Електронний ресурс]. — Режим доступу до кн.: <http://artifact.lib.ru>
2. Arthur C. Clarke. Childhood’s End [Електронний ресурс]. — Режим доступу до кн.: <http://artifact.lib.ru>
3. Joseph Conrad. The Nigger of the “Narcissus” [Електронний ресурс]. — Режим доступу до кн.: <http://www.gutenberg.org/cache/epub/17731/pg17731.txt>

4. James Fenimore Cooper. The Last of the Mohicans [Електронний ресурс]. — Режим доступу до кн.: <http://artifact.lib.ru>
5. Charles Dickens. American Notes [Електронний ресурс]. — Режим доступу до кн.: <http://artifact.lib.ru>
6. Daniel Defoe. The Fortunes and Misfortunes of the Famous Moll Flanders. — London: Penguin Popular Classics. — 1994. — 384 p.
7. Н. Rider Haggard. King Solomon's Mines [Електронний ресурс]. — Режим доступу до кн.: <http://www.gutenberg.org/files/2166/2166-8.txt>
8. Stephen King. The Green Mile [Електронний ресурс]. — Режим доступу до кн.: <http://artifact.lib.ru>
9. David Morell. First Blood [Електронний ресурс]. — Режим доступу до кн.: <http://artifact.lib.ru>
10. Marjane Satrapi. Persepolis. — New York: Pantheon Books. — 2003. — 154 p.
11. Walter Scott. A Legend of Montrose [Електронний ресурс]. — Режим доступу до кн.: <http://www.gutenberg.org/cache/epub/1461/pg1461.txt>
12. Walter Scott. The Talisman [Електронний ресурс]. — Режим доступу до кн.: <http://artifact.lib.ru>
13. Oscar Wilde. The Picture of Dorian Gray. — BiblioBazaar, LLC. — 2008. — 242 p.

Кривенок Ю.С. Когнитивная интерпретация архитектоники авторского предисловия (на материале англоязычных художественных произведений). — Стаття

Аннотация. В статье исследуется актуальная проблема современной лингвистики — когнитивная интерпретация архитектоники авторского предисловия. Доказано, что композиционная структура предисловия характеризуется связностью и целостностью. Установлено зависимость эффективности донесения автором собственной интенции к читателю от структуры предисловия.

Ключевые слова: архитекtonика, композиция, связность, целостность, завершенность, адресант, адресат, интенции.

Kryvenok Yu. Cognitive Interpretation of the Architectonics of Authorial Preface. — Article

Summary. The article is focused on the burning problem of contemporary linguistics — cognitive interpretation of architectonics of an authorial preface. It has been proved that the compositional structure of preface is characterized by coherence and cohesion. It is shown that the effectiveness of the author's sharing his own intention with the reader depends to a considerable extent on the structure of a preface.

Key words: architectonics, composition, coherence, cohesion, completeness, sender, addressee, intentions.